

zavilé nenávisti, surového fanatismu a bestiálneho násilí.

Český intelektuál 15. stololetí obhajoval jednotu rozumu a svedomí a odmiätl nabídku koncilu jako falešnou alternativu, neboť človek, ktorý vyzná s konciem, že má toľko jedno oko, trebaže ví, že má oči dvé, nezískáva nič, nýbrž ztráca všetchno, pretože ztratit rozum a svedomí znamená ztratit základ svého lidství. Človek, který nahradil rozum soukromým počtářstvem a potlačil své svedomí tak, že je přeměnil na špatné svedomí, je člověkem bez rozumu a svedomí. Takový člověk ztratil všechno a nezískal nic. Stal se nicotným člověkem, člověkem, kterého ovládá nicota. A jestliže víme, že nic neznamená nihil, je člověk bez rozumu a svedomí skutečným nihilistou.

Český intelektuál 15. stololetí volil proto mezi svedomím a rozumem na jedné straně a nihilismem na druhé straně. A protože rozpor mezi pravdou a nicotou je radikální, zdá se, že také jeho volba mohla být pouze radikální.

LL č. 1. 1. března 1968

Zora Jesenská Nelámté si jazyk!

Približne pred pol storočím Vajanský sväto veril, že všetko pochádzajúce z ruštiny slovenčinu obohatí. Slovenčina trošku pokrútila hlavou (ak totiž slovenčina má hlavu) a povedala: „Ďakujem, poradím si ďáko sama.“ A väčšinu jeho rusizmov si potichučky vymietla z chyže.

Približne pred dvadsiatimi rokmi mnohí sväto verili, že všetko pochádzajúce z ruštiny slovenčinu spokrokovatí. Slovenčina trošku stiahla čelo (ak totiž slovenčina má čelo) a pretože povedať vtedy nič nemohla, pomyslela si: „Počkajte, za to podceňovanie sa vám ďáko vyvrším!“ A potichučky sa vršila.

Ruský rod je to, čo náš rod. Ale už ruské „rodný, rodná“ je bežne to, čo u nás dráhý, drahá. Pre slovenčinu „rodné“ je len á len niečo súvisiace s narodením: rodný kraj, rodná dedina, rodný dom. I náš básnik síce nazval svoju zbierku Moja rodná, vyznávajúc tým lásku, no tiež sa to týkala krajiny, kde sa narodil. Keďže však sa nikto nikdy nenarodil v nijakej organizácii, výraz „rodná strana“ znamenal čosi vlastne u nás nemožné a teda nepravdivé, a vzpierajúca sa slovenčina zo svojej autonómnej moci potom robila podozrivým aj cit takto vyslovený — podozrivým najmenej z vnútornej dutosti, z páťosu nám cudzieho. V tom istom čase sa u nás rozšírili aj rozličné „iskrenné pozdravy“ a neskôr, keď sa už začala pociťovať ich mierna jazyková umelosť, zmenili sa na „plamenné pozdravy“, čo bolo z dažda pod odkvap, lebo háčik je v tom, že my od prírody pozdravujeme len srdečne alebo uprimne a nehoríme, neblčíme, neplápolá-

me pri pozdravovaní tak, aby z našich pozdravov vyletovali iskry alebo sfahali plamene. Preto tieto väzby ostali vždy len v repertoári patetického rečenia a ak sa vôbec vnímali, vnímali sa ako prepiatosť. To bola pomsta slovenčiny.

Potom sme zbadali, že z nášho opičenia sa nemáme osoh ani my, ani náš vzťah k Sovietskemu sväzu, naopak. I začali sme myslieť vlastnými hlavami a odvtedy hovoríme aj vlastnejšími väzbami. Tie dosiaľ uvedené už miznú, takže potiaťo to bol slpček o takzavnej prekonnanej historickej etape, čo je, ako viete, vznešené pomenovanie rozličných kiksov, inak donedávna ešte zvaných aj nevyhnutným vývinovým obdobím.

Plamenné pozdravy teda dohadujú i v našom rečnickom žargóne a pomaly už vari dokvitne aj iné zneužívanie slova, spôsobené faktom, že ruské „burnyj“ má dva významy — búrlivý aj prudký, kým slovenčina súdi, že búrlivý je len búrlivý a basta.

Búrlivé zato môže byť všeličo. Zažila som už nejednu búrlivú schôdzu s búrlivou diskusiou a bývali u nás kedysi aj búrlivé demonštrácie a búrlivé zasadnutia parlamentu, ba aj búrlivé voľby. Niekeďy pritom málo chýbalo, že sa ľudia jeden druhému nenanosili do vlasov (zavše sa aj nanosili), ale toto nebolo podmienkou búrlivosti. Tá bola v krikú, tresku-plesku, hrmote, bez ktorého nemôže byť reč o búrlivosti, ako nemôže byť reč o búrke, ak nehrmí. Búrlivým nazýva slovenčina aj to, čo má iné vlastnosti a účinky búrky, je divé, neskrótné, spôsobuje všakové otrasy a zlomy — to sú rozličné tie búrlivé udalosti, búrlivé vášne a tak. Rýchlosť a prudkosť slovom búrlivý ona neoznačuje; preto hovoríme všetci o prudkej rieke, prudkej povahe, kým Rusi aj tu vravia „burnyj“.

No a čo: zrazu len keď nám zbúrlivelo všetko možné, najmä hospodárstvo. Búrlivý vývin nášho priemyslu! Búrlivý rast našej výroby! Búrlivý rozmach našej ekonomiky!

Či azda toto slovo chcelo naznačiť, že sme za nič na svete neboli schopní starať sa o ten rast, vývin, rozmach potichu, bez tresku-plesku? Alebo že sme desiat'isícami reorganizácií ustavične ako búrka všetko nasilu vyvracali a prevracali? Aba, nebol tu takýto sebakritický hrot, naopak: rýchly rast nám nestačil, aj prudký nám bol málo — búrlivý sme museli mať, čuduj sa, svete, a obdivuj nás!

V tých „búrlivých“ rastoch a rozmachoch sa nevdôjak odzrkadlilo naše permanentné sebaspevovanie, naše chvastavé vypínanie rečnických hrudi, aby som nepovedala nafukovanie ... taký fígel nám tu spravila slovenčina, huncútsky žmurknúc očkom (ak totiž slovenčina má očko).

Nie jej je po vôli ani slovo „vec“ tam, kde ho vlepujeme čiro len z napodobňovania ruskej väzby, následkom čoho potom ľud počúva raz, že treba podporovať vec pokroku, druhý raz, že má „vziať od svojich rúk“ vec mieru, tretí raz zase nie ž nám záleží na socializme, ale

že nám je drahá vec socializmu, prípadne vec výstavby socializmu — a podobne.

Povedzte — dávali sa Slováci voľakedy žalárovat' za vec národa, zbierali Česi na vec Národného divadla? Nie, oni len tak - za národ, za Národné divadlo. Prečo by nám dnes nemalo záležať na mieri, pokroku, socializme, iba na akejsi ich „veci“? Vyhlasujem verejne, že mi v týchto slĺpčekov nejde o vec slovenčiny, ale len o slovenčinu, a som presvedčená, že nech tohto roku niekto vyrukuje s heslom „Dávajte na vec Alwegu“ — nebol by nazbieral ani desať korín. Tak tá nešťastná „vec“ stačí zabiť v ľuďoch všetku spontánnosť — pre skrytý odpor slovenčiny.

Bývajú, pravdaže, aj prípady iného druhu, ale tieto stačia na môj dnešný cieľ: ukázať, ako sa figliarka reč vší. Rodný, plameň, búrlivý, vec — pchajte tieto inak zákonité slová tam, kde ich slovenčina nechce, a ona hneď zbadá, že nehovoríte z plnosti srdca, len po komsi opakujete, potmehúdsky sa usmeje pod fúz [ak totiž slovenčina má fúz] a urobí z vašej vety — frázu.

Kultúrny život č. 9, 1. marca 1968

Ludvík Vaculík Toleranční patent

Letošního roku oslavíme všichni 187. výročí vyhlášení tolerančního patentu, jímž skončilo v Rakousku hrubé potírání jiného přesvědčení, než bylo státní katolictví. Císař Josef II. projevil se tímto aktem jako panovník osvícený, jenž ví něco o tom, co obchází vzdělanou Evropou. Jeho říše, již potřeboval dát nové pobídky, se upevnila a její mezinárodní pověst také. I lidé pořád protestující, zvaní protestanti, vzkazovali císaři svá přání zdraví a Božího požehnání.

Nemysleme však, že provedení tolerančního patentu bylo snadné! Lidé činní ve státním a církevním aparátě viděli v něm velikou komplikaci svého úřadu i života. Zkusili napřed utajit před poddanými existenci nějakého patentu, zadržali se uveřejnit jeho plné znění, a káde museli, učinili tak nejraději pouze německy. Ovládací stroj v krajích a okresech, o něž se trůn jinak stoprocentně opíral, ukázal se tu náhle jako balast. Hleďme!

A tu se přiznám, že mi vždy imponuje, když vládce, který jednou konečně pojal správný úmysl, zasadí se o něj celou vahou. Jsme přece v praktické politice, a ne na universitě! Proto když se v Citově u Mělníka postavil zfanatizovaný dav proti tomu, aby na katolickém hřbitově ležela členka tolerované církve, uvítal jsem, že došlo v tomto katolickém režimu až ke střelbě do katolíků a bylo pět mrtvých. — Klobouk dolů před císařem! Ale ještě níže dolů před lidskou duší, nešťastnou následkem svého tragického neporozumění, jehož se však dopouští stále a stále.

Podívejme se však blíže na povahu toho dobrého patentu! — Toleroval výslovně jen konfese zavedené už v zahraničí — protestanty augsburgského a helvetského směru. V patentu marně hledali střechu potomci husitů a čeští bratři. Až za rok [1782] dostalo se jim povolení existence zvláštním dekretem, ale s podmínkou, že se stáhnou pod název luteránů. Aby pak vůbec nebylo omylu, či víra je Bohu nejmilejší, začal ji dvůr označovat jako „naši a panující“.

V té době dosedl na biskupský stolec v Hradci Králové nový biskup Jan Leopold Hay. Dostal území, kde žili, někdy v souvislém osídlení, lidé odmítající každou známou víru a jakoukoli církev. Po staletích, kdy se Čechy angažovaly v náboženství až i vojensky, viděli někteří z nich na dno věci: Byl Bůh — a byli oni. Vše ostatní, co okolnímu světu stálo za křiký, bylo ničím před mrazivou protipolností lidské existence a nezměrného všehomíra, jak bylo vysloveno v jejich katechismu: „Kdo seš ty nebo co seš ty? Já jsem jedinká žádost dýchající po tom světle živým a neskonalým. Odkuds sem přišel? Tam odud, kde nejni žádného počátku. Kam pak jdeš? Tam kde nejni žádného konce...“

Co nyní nový biskup? — Jan Leopold Hay z celého srdce uvítal císařův toleranční patent, dokonce ve své diecézi šel prakticky nad jeho text, sklízaje nevoli kolegů a nadřizených. Zvláštní jeho zájem služební i intelektuální budila sekta žijící na území s obcemi Rokytino a Chvojenc. V jejím názoru nácházel vedle mystiky a panteismu výrazný díl selského racionalismu. Nazval tyto lidi deisty, pro podobu jejich názoru s filosofickým deismem. Vynaložil přiměřené píle, aby podstatu jejich bludné víry poznal a osobně je od ní odvedl jako pravý pastýř. Žádal, aby si zvolili některou z tolerovaných konfesi. O svých výsledcích napsal: „Přečasto mně líbali ruce, pravice: Vy k nám mluvíte řeč sv. Jana, dokonaleu dobrotu raďy vaši rádi uznáváme, ale jinak smýšleti nebudeme a nemůžeme. Rozum náš tajemství křesťanského náboženství nesnáší, a toho, co proti rozumu jest, věřiti nemůžeme.“ — Už za rok tento nejtolerantnější katolík radil pražskému guberniu s velikou litostí a „přes mínění Montesquieuova a učeného Hessa“, aby se užilo přísnosti. Podle jeho raďy bylo pak jádro českých deistů v počtu 119 osob dá se říci rozkulačeno: bez majetku a děti posláno po úhlopřčce do Sedmíhradska. — A to je fatální na každé toleranci a svobodě, která přichází ode dvora: že ten, kdo ji uděluje, má na ni patent. On rozhoduje, jak se jí má rozumět a jaká porce komu přijde.

Celí ti čeští deisté zaujali mě pochopitelně nikoli jako příklad z náboženství, nýbrž jako národní případ povahotvorný. Není pro povahu národa přece jedno, kolik dobrých a jak přitom umíněných myšlenek urodí se mu po hektaru. Jsem-li dosti romantický, abych ještě snad i s někým dalším věřil, že existence národa má nějaký smysl či že se po něm aspoň ohlíží, umím obdivovat i tento výborný výrok o našich deistech: „... jejich ener-